Od žrtve do manipulatorice: od Dolores Haze do Lolite

Jukić, Dragica

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:737204

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopredmetni)

Dragica Jukić

OD ŽRTVE DO MANIPULATORICE:

OD DOLORES HAZE DO LOLITE

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Marica Liović

Osijek, 2018.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopredmetni)

Dragica Jukić

OD ŽRTVE DO MANIPULATORICE:

OD DOLORES HAZE DO LOLITE

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: doc. dr. sc. Marica Liović

Osijek, 2018.

Sadržaj

1. Uvod 5
2. O autoru 6
   2.1. Životopis Vladimira Nabokova 6
   2.2. Poetika Vladimira Nabokova 7
3. O *Loliti* 9
4. Lik Dolores Haze 10
5. Dolores kao žrtva 12
6. Lolita kao manipulatorica 15
7. Zaključak 19
8. Literatura 20

Sažetak

Cilj je ovog završnoga rada prikazati mijenu glavnog ženskog lika romana *Lolita* Vladimira Nabokova, Dolores Haze, kao i odnos(e) koji determinira(ju) tu mijenu. Dolores je stjecajem životnih okolnosti postala žrtvom pedofila Humberta Humberta, a potom izrasla u vrsnu manipulatoricu, koja je na kraju postala zlostavljačica svoga nekadašnjega zlostavljača. Iako je Humbert svjestan promijenjenih uloga i svog podređenog položaja (a samim time i vlastitih slabosti), Loliti se ne može oduprijeti, postajući na taj način robom vlastitih strasti. Zbog toga napušta tradicionalan život, postajući čovjekom koji živi u trenutku i za trenutak, bez budućnosti, ali *uz predmet svojih želja.*

Ključne riječi: *Lolita,* Dolores Haze, Vladimir Nabokov, žrtva, manipulatorica

1. Uvod

Završni je rad podijeljen u sedam poglavlja i dva potpoglavlja.

Nakon uvodnoga dijela slijedi poglavlje *O autoru* koje je podijeljeno na dva potpoglavlja: *Životopis* i *O poetici Vladimira Nabokova.* Treće poglavlje posvećeno je nastanku romana *Lolita*. Četvrto, peto i šesto poglavlje središnja su poglavlja kad je riječ o temi jer su posvećena osvjetljivanju glavnoga lika ovoga Nabokovljeva romana, Dolores Haze, odnosno Loliti. U ta tri poglavlja prati se mijena lika te će se uz elaboraciju teorijskoga instrumentarija koji se odnose na lik, iščitati oni dijelovi književnoga predloška koje smatramo relevantnima za obradu teme. U poglavlju Zaključak sintetizirali smo rezultate istraživanja, zaključujući, među ostalim, da je posrijedi lik koji ne podnosi tipsku klasifikaciju pa u tom smislu ga treba tumačiti kao unikatan na razini svjetske književnosti.

2. O autoru

2.1.Životopis Vladimira Nabokova

Vladimir Vladimirovič Nabokov do 1940. koristio je pseudonim Vladimir Sirin, a bio je ruski i američki književnik rođen u Sankt Peterburgu, 22. travnja 1899. godine. Njegova je obitelj napustila Rusiju 1919. godine. Na Cambridgeu je studirao biologiju te književnost. Većinu je svojih djela na ruskom jeziku napisao i objavio u Berlinu u razdoblju od 1922. do 1937. godine. Živio je u Francuskoj od 1937. do 1940. i u SAD-u od 1940. do 1960., potom se vratio u Europu i do smrti živio u Švicarskoj.

Predavao je književnost na nekoliko američkih sveučilišta te djelovao kao književnik, književni kritičar i prevoditelj ruskih klasika na engleski jezik. Pišući na ruskom i engleskom, okušao se u svim književnim žanrovima; istaknuo se i kao znanstvenik radovima s područja lepidopterologije (proučavanje leptira). U književnosti se javio dvjema pjesničkim zbirkama, objavljenima još u Rusiji; njegove su ruske i američke zbirke sabrane u knjigama *Pjesme 1929–1951* te *Pjesme i problemi*. Na ruskom i engleskom jeziku napisao je zbirke pripovijedaka *Čorbov povratak*, *Uhoda*, *Proljeće u Fialti i druge priče*, *Devet priča*, *Nabokovljev tucet*, *Ruska ljepotica* i drugo te niz dramskih tekstova na ruskom: *Događaj*, *Izum Valcera* i drugo.

Od njegovih ruskih romana (*Mašenjka, Kralj, kraljica, pub*, *Lužinova obrana, Camera obscura, Pothvat, Očaj* i *Poziv na smaknuće*), remek-djelom smatra se djelomice autobiografski roman *Dar*. Od američkih romana (*Stvarni život Sebastijana Knighta, U znaku nezakonito rođenih, Pnin, Ada…*) osobitu je pozornost pa i sablazan (u početku zabranjen zbog pornografskoga sadržaja, ljubavi starijega muškarca prema djevojčici) izazvao njegov najpoznatiji, vrlo slojevit roman *Lolita*. Odlika je njegove proze gotovo prirodoznanstvena točnost opisa, bujna imaginacija, ironična igra umjetničkim postupcima, dubok uvid u ljudsku narav i lirska doživljajnost. Njegovi su romani poput prizme s više faseta pa se mogu čitati na nekoliko različitih razina. Vrstan stilist na ruskom i engleskom jeziku, majstor romaneskne kompozicije, groteske i parodije, istaknuti autor eruditskih, duhovitih, i višeslojnih romana, Nabokov se, uz J. L. Borgesa, smatra prethodnikom zapadnih i ruskih

postmodernista 1970–90-ih o čemu više u nastavku rada. Umro je u Montreuxu, u Švicarskoj, 2. srpnja 1977. godine.[1]

Nabokov se smatra jednim od tri utemeljitelja postmodernizma, uz Jorge Luisa Borgesa i Samuela Becketta (Solar, 2003: 324). Začetnikom se postmoderne proze drži „prije svega zbog sklonosti prema takozvanim 'jezičnim igrama', zbog postupka 'metafikcionalnosti' – što će reći uporabe već postojećih književnih tekstova u 'nadogradnji' koja je najčešće parodična – te zbog intertekstualne relacije prema trivijalnoj književnosti. (…) Glasoviti roman *Lolita*, koji obrađuje ljubav starijeg muškarca prema nedorasloj djevojci, a koji je bio zabranjivan zbog pornografije, zanimljiv je i zbog izuzetne popularnosti: ime njegove naslovne junakinje postalo je općom imenicom svagdašnjeg govora“ (Solar, 2003: 326). Značenje opće imenice *lolita* bilo bi: maloljetna zavodljiva djevojka koja privlači starije muškarce.[2]

2.2.Poetika Vladimira Nabokova

U predgovoru *Pripovijetke Vladimira Nabokova* koji je priredila Magdalena Medarić stoji rečenica preuzeta iz Nabokovljeve novele *Obavijest.* Ona se često dovodi u vezu s poetikom Vladimira Nabokova, a glasi: „Luđak, naime, želi probušiti rupu u svijetu i umaći, dok umjetnik može nacrtati rupu u svojoj slici svijeta, umaći i nesmetano se vratiti“ (Medarić, 1988: 1127).

Tim bi se citatom moglo započeti potpoglavlje o poetici Vladimira Nabokova za kojega M. Medarić smatra da se može ubrojiti u autore koji su se oblikovali pod utjecajem B. Pasternaka. Mnogi nisu pronašli sličnosti između te dvojice književnika, no ona u radu „*Višeslojno mišljenje*“ *Vladimira Nabokova i „trenutačno zauvijek“ Borisa Pasternaka kao njihove poetičke i estetičke kategorije* pokušava dokazati suprotno. Za ovaj je rad bitno samo objašnjenje pojma *višeslojno mišljenje* koje je dio Nabokovljeve poetike. Kreće se, naravno, od definiranja pojma *višeslojno mišljenje* kao nagomilavanja, prepletanja podražaja koji se odvijaju i prikazuju simultano, a potkrjepa se pronalazi u Nabokovljevu romanu *Dar*. Osim u *Daru*, načelo *višeslojnog mišljenja* prožimalo je i Nabokovljevo pjesništvo još od 1925. godine. Na kraju, kada pokušava sintetizirati sličnosti između književnih pisama ove dvojice vrhunskih književnika, Medarić zaključuje kako se obojica vode „željom da se

[1] Preuzeto s http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42679.

[2] Preuzeto s http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search.

prostorni i temporalni aspekti sažmu u jednom *locusu* i jednom trenutku, s ciljem preobrazbe sinkronije u pankroniju (Medarić, 2000: 179–188).

Na ovo se može nadovezati drugi rad iste autorice, uvršten u zbornik *Autotematizacija u književnosti*. U tome se radu komentira autobiografija Vladimira Nabokova *Govori, sjećanje!* s posebnim naglaskom na ulogu igre u njegovu korpusu. No, ovdje će se donijeti samo teze koje se tiču Nabokovljeve poetike i stvaralaštva.

Valja naglasiti kako se recepcija Nabokova kao (ne)suđenoga najvećeg igrača ruske književnosti širila u krugu ruskih emigrantskih kritičara (Medarić, 1996: 188). Uz to, „tvrdi se kako čitanje Nabokovljevih djela može u novoj Rusiji pomoći restauraciji ili rekonstrukciji kulturnih vrednota uništenih revolucijom 1918. godine“ (Medarić, 1996: 197).

Posljednja teza koja su vezuje uz stvaralaštvo Nabokova, iz istoga rada, jest vezana upravo uz njegovu autobiografiju za koju Medarić tvrdi da može biti shvaćena „kao svežanj ključeva za čitanje Nabokovljevih fikcionalnih tekstova. Tako je i s problemom igre i njezina udjela u implicitnoj poetici njegovih djela, ali i s njegovim osobnim stavovima o prirodi stvaralaštva i umjetnosti“ (Medarić, 1996: 216).

Ovo kratko promišljanje o Nabokovljevoj poetici zaključit ćemo opet se pozivajući na Magdalenu Medarić, jednu od najboljih poznavateljica Nabokovljeva djela u Hrvatskoj, koja iz književnikove autobiografije preuzima misao o prirodi stvaralaštva: „(...) umjetnost je božanstvena igra (…) jer je to element u kojem čovjek dolazi najbliže Bogu i s pomoću kojeg sam postaje kreatorom“[3] (Medarić, 1996: 216).

[3] Autoričin slobodan prijevod.

3. O *Loliti*

Iz pogovora koje je pisao sam Nabokov, doznaje se da je roman *Lolita* napisan u jesen 1954. godine. Nabokov je rukopis slao četvorici nakladnika, no nitko ga nije htio tiskati, dapače s obzirom da je zabranjen u Americi i Engleskoj, djelo je tiskano u Parizu 1955. Nakon toga ipak je objavljeno i u SAD-u 1958. godine. Sam Nabokov roman je preveo na ruski jer nije htio da jedan od njegovih najboljih romana na engleskome budu nedovoljno dobro preveden na njegov materinski jezik. Roman je na ruskom objavio tek 1967. (Nabokov, 2004: 337–347).

Lolita je i ekranizirana i to u dva navrata, 1962. i 1997. O ekranizaciji piše Ellen Pifer u radu *Osuđena na film*: Lolita *uoči svoje posljednje metamorfoze* gdje se referira na oba film o Loliti, prvi iz 1962. u režiji Stanleyja Kubricka i drugi iz 1997. u režiji Adriana Lynca. Iz toga rada doznaje se kako je seksualno zlostavljanje u vrijeme izlaska prvoga filma bilo potpuna nepoznanica, a tek u kasnim 1980-ima počela su zanimanja za istraživanje takvih fenomena koje je patrijarhalno društvo pometalo pod tepih, zatvarajući oči pred njima: posrijedi su seksualna zlostavljanja djevojčica koje su zlostavljali njihovi stariji muški rođaci, ponajčešće očevi ili očusi.

O samoj ekranizaciji govori u nastavku gdje donosi riječi redatelja Lynca koji tvrdi da je svatko tko se upusti u prenošenje ovoga romana na film – osuđen na propast. Nabokova *Lolita* ocijenjena je kao klasik, iako postoji diskrepancija kad su posrijedi očekivanja i obične i stručne publike – riječ je o tome da se očekuje da svaki književni klasik mora postati i filmskog uspješnicom, što, dakako, ni izbliza nije točno (Pifer, 1997: 47). Da je *Lolita* veliko djelo, potvrđuje i Suellen Stringer-Hye u radu *Nabokov kao ikona popularne kulture* u kojemu tvrdi kako kultne knjige nisu pisane s namjerom da budu kultne i činjenica da je *Lolita* takvom postala začudila je i autora i publiku (Stringer-Hye, 1997: 54). Nadalje, stoji teza kako „Nabokov nije bio ikona popularne kulture sve do objavljivanja *Lolite* 1956. godine. Tada su Nabokov, *Lolita* i istoimeni lik trenutačno postali ikone američke popularne kulture“ (Stringer-Hye, 1997: 53).

Ista autorica za roman *Lolita* tvrdi kako je jedan od najbogatijih, najsloženijih i najneuhvatljivijih američkih *romana ceste* koji predstavlja poseban žanr u američkoj književnosti (Stringer-Hye, 1997: 54).

Recepcija romana široka je i raznolika. Tako Stringer-Hye donosi riječi kritičarke popularne kulture Camille Paglie koja je napisala kako je Lolita „bila 'granata' bačena u krajobraz kulture 1950-ih, razarajući mit o bespolnoj i anđeoskoj djeci, koju su stvorili Rousseau i Wordsworth (…)“ (Stringer-Hye, 1997: 55).

Tu se upleće Anna Rice koja tvrdi da je *Lolita* danas postala slikom zavodljive mlade djevojke koja je san o ženskoj senzualnosti svakog muškarca (Stringer-Hye, 1997: 55). Ono što je ušlo u kulturu nazivi su za određena stanja koja su nazvani *kompleks Lolite* – nezdrava želja za maloljetnim djevojkama i *sindrom Lolite* – tajna žudnja zdravog, sredovječnog muškarca za mladom djevojkom. Ti pojmovi danas su poznati i kao klinički i kao općeupotrebljavani termini (Stringer-Hye, 1997: 55).

4. Lik Dolores Haze

Dolores Haze, u trenutku kada se pojavljuje prvi put u romanu, ima dvanaest godina. Ona je kći Charlotte Haze, udovice u čiju kuću spletom okolnosti dolazi Humbert Humbert koji je 25 godina stariji od Dolores. Ona uskoro postaje žrtva pedofila Humberta, a kroz roman pratimo njezinu promjenu u vrsnu manipulatoricu kojoj Humbert dodjeljuje nadimak Lolita. Ona na kraju ostaje trudna s 18 godina i pokušava se spasiti bijede u koju je zapala.

U Johnsonovu radu *Lolita iz Limberlosta?* povlače se veze između Nabokovljeva romana i romana *Djevojčica iz Limberlosta* Gene Stratton-Porter jer su u oba romana protagonistice djevojčice čiji razvoj pratimo od njihove dvanaeste godine do odrastanja, ali njihove su priče potpuno suprotne. Taj se roman, *Djevojčica iz Limberlosta,* među ostalim, spominje u drugome dijelu romana kada Humbert Humbert preporuča Dolores što bi trebala čitati (Johnson, 1997: 8).

Taj rad donosi rečenicu: „Elnora popravlja živote onih koji ju okružuju dok Lolita donosi nesreću i smrt svakom važnom liku u priči“ (Johnson, 1997: 8).[4] Ova je rečenica izdvojena jer se čini jednostavnom i ono što donosi lako je previdjeti, ali ako se izdvoje Humbert Humbert, Charlotte i Clare kako važni likovi u priči i sagleda što se s njima zbilo, točna je tvrdnja da im Lolita donosi nesreću i smrt.

[4] Elnora je heroina iz *Djevojčice iz Limberlosta*.

Humbert Humbert zbog nje postaje ubojica i završi u zatvoru u kojem je umro, Clare koji ju je htio uvući u svijet pornografije ubijen je, Humbert mu presudi, a njezina majka Charlotte doznaje kako je iskorištena jer Humbert nije htio nju nego Dolores te i ona skončava, poginula je netom nakon tog saznanja. Možda Lolita nije izravno utjecala na njihove smrti, ali je itekako utjecala na njihove živote te je neupitna njezina uloga u istima.

Još jedan pogled na likove u romanu jest onaj kakav donosi rad *Tijelo-fetiš i tijelo-karikatura.* Jasmina Vojvodić tvrdi da su likovi tj. njihova tijela „jedan od najzanimljivijih elemenata karikature i fetišizacije" (Vojvodić, 2001: 57). Primijenila je to analizirajući roman *Lolita* te je tako Dolores Haze nimfeta, a njezino tijelo je tijelo-fetiš, a „nimfeta naprosto posjeduje 'bajkovito-nepoznatu gracioznost, neuhvatljivu, promjenjivu, udvaračku, dušerazarajuću ljepotu' (isto) i upravo je to razlikuje od ostalih vršnjakinja. Upravo ovi elementi otvoreno razotkrivaju područje tijela fetiša. Fetiš zapravo predstavlja fascinaciju tijelom, posebno fragmentima tijela" (Vojvodić, 2001: 57 – 58). Fascinacija Humberta Humberta Doloresinim tijelom vidljiva je u njegovim opisima: *Uhvatio sam je grubo za ramena, pa nježno za sljepoočnice, i okrenuo je prema svjetlu.* (…) *Ali je tada opazila moje naškubljene usne koje su joj se primicale, te je pomirljivo rekla: – U redu.*

Nadnijevši se nad njeno toplo, uzdignuto, riđeružičasto lice, ozbiljni Humbert pritisnuo je usne na njen ustreptali kapak. Ona se nasmjehnula i šmugnula pored mene iz sobe. Činilo mi se da mi srce lupa posvuda u isti mah. Nikad otkako znam za sebe – čak ni dok sam milovao onu djevojčicu na Rivijeri – nikad... (Nabokov, 2004: 47 – 48).

Ostali likovi, tj. njihova tijela, bila bi tijela-karikature, što je vidljivo u opisima istih: „(…) gospođa udovica, Charlotte Haze, je zdrava, izazovna Amerikanka, ali ipak, žena koja ima svoje estetska mane. Čak štoviše, za promatrača je ružna. Ona je jedna obična 'nesnosna dama', 'ograničena provincijalka, koja je dala priliku junaku za ismijavanje malograđanskog ženskog svjetonazora, ali tipično američkog mentaliteta" (Medarić, 2000:98). Nadalje, „Gospodin Beale (koji je pregazio Charlotte) tipične je karikaturalne vanjštine: *Ozbiljan, sličan nekako krvnikovu pomoćniku svojim čeljustima poput buldoga, crnim sitnim očima, naočalama s teškim okvirima i isturenim nosnicama* (Nabokov, 2004: 99), za kojega Humbert izrijekom kaže da je *karikaturalni gost*. Ova je *slika* možda najbolji primjer Nabokovljeve izravne karikature, čime se, iako u verbalnome obliku, prikazuje čije se temeljne karakteristike namjerno pojačavaju i ističu da bi djelovao smiješno. (…) Zanimljiva je potreba tjelesno groteskog opisivanja svih osoba koje se Humbertu ne dopadaju. Očito je kako su

takva tijela zapravo objekti. (…) Jedno od takvih objekata je Quilty iz Lolite. Ubojstvo je razvučeno i karikaturalno. (…) Još intenzivnijim mi se čini karikaturalni prikaz Valerije, Humbertove prve supruge s početka romana“ (Vojvodić, 2001: 59 – 61).

Kada je ukratko predstavljen lik Dolores, u iduća dva poglavlja promotrit ćemo preobrazbu iz žrtve u manipulatoricu. Da ovaj rad nije jedini koji gleda na Dolores s ovoga aspekta, potvrđuje citat iz rada *The Enchanted Hunters in Nabokov's Lolita* autorice Justine Shu-Ting Kao koji glasi: „Iako H. H želi pobjeći od vremena i njegovih zakonitosti, od vizije smrti, gubi svoju Lolitu koja se, baš kao leptir, može preobraziti, oslobađajući se čahure“[5] (Shu- Ting Kao, 2017: 12). Njezin stav potvrđuje misao kojom se vodi ovaj rad i analiza glavnoga ženskoga lika.

5. Dolores kao žrtva

U knjizi *Autor, pripovjedač, lik* urednika Cvjetka Milanje, nalazi se rad Philippea Hamona koji nosi naziv *Za semiološki status lika* u kojemu Hamon tvrdi da „označeno lika, ili njegova 'vrijednost', da preuzmemo saussureovski termin, ne tvori se samo ponavljanjem (oznaka, nadomjestaka, portreta, lajtmotiva) ili gomilanjem, ili transformacijom (od manje određenog prema određenijem), nego jednako tako i suprotstavljanjem, odnosom prema drugim likovima iskaza. Ovaj će se odnos, napomenimo, modificirati iz jedne sekvencije u drugu“ (Hamon, 2000: 441). Jednako tako, kako navodi teorijski tekst, vrijednost Dolores Haze očitovat će se kroz roman jer će se, osim transformacije, u Dolores vidjeti promjena odnosa prema Humbertu, dapače ona će mu se suprotstaviti i pobjeći.

Prva naznaka da Dolores postaje žrtva jest već u trenutku kada ju Humbert prvi put ugleda, kada ga ona podsjeti na njegovu prvu ljubav: *A ovo je veranda – propjevuši moja vodilja, i tada, bez ikakva upozorenja, dignu mi se pod srcem modar morski val, i s rogožine na verandi, iz sunčana kruga, napol gola, na koljenima, okrećući se na koljenima prema meni, zirnu pozorno na me iznad tamnih naočala moja ljubav s Rivijere.*

[5] Autoričin slobodan prijevod.

Bilo je to ono isto dijete – ista ona krhka ramena boje meda, ista ona svilasta, gipka, obnažena leđa, ista ona kestenjasta duga kosa. Crni rubac s bijelim točkicama povezan oko njenih prsa krio je od mojih ostarjelih majmunskih očiju – ali ne i od pogleda mladenačkog sjećanja – propupale dojke koja sam bio požudno milovao onog besmrtnog dana. I, kao da sam dadilja male princeze iz bajke (…), *prepoznao sam tamnosmeđi madež na njenu boku.* (…) *Poslije je, naravno, ona, ta* nova, *ta Lolita,* moja *Lolita, potpuno zasjenila svoj prototip* (Nabokov, 2004: 42 – 43). U istom ovom citatu vidi se Humbertova opčinjenost Doloresinim tijelom, a to još jednom potvrđuje iznesenu tezu kako je njezino tijelo tijelo-fetiš.

Ono što donosi idući citat, ključ je interpretacije u kojoj se Dolores prikazuje kao žrtva jer ju Humbert naziva plijenom, nema dvojbe da je ona u opasnosti: *Gdje je Lo? U svojoj sobi? Polako odižem svilenu zavjesu. Nema je, izišla je;* (…) *Možda još pere zube (jedina higijenska radnja koju Lolita zaista usrdno obavlja). Ne pere. Upravo su se zalupila vrata kupaonice; treba, dakle, njuškati dalje po kući za tim divnim plijenom* (Nabokov, 2004: 54). Humbert ništa ne prepušta slučaju i odluči stupiti u odnose s dvanaestogodišnjakinjom: *Žućkasta masnica ocrtavala se na njenu dražesnom nimfičanskom bedru koje sam svojom kosmatom ručetinom masirao i polagano obuimao – a kako su joj gaćice bile minijaturne, ništa nije priječilo mom mišićavom palcu da se probije do vrele udubine njenih prepona* (Nabokov, 2004: 65).

Iako između njih nije bilo ništa, Humbert postaje opsjednut svojom nimficom, kako ju sam naziva, čak i priznaje svoju žudnju: *Bio sam ponosan. Ukrao sam med orgazma a da nisam okaljao maloljetnicu. Nisam joj učinio ama baš ništa nažao.* (…) *Žudnja me za njom počela ponovo još jače mučiti. „Neka se što prije vrati" – molio sam se u sebi Bogu – „i neka se, dok mamica bude u kuhinji, ponovi prizor na otomanu, tako je grozno obožavam!"* (Nabokov, 2004: 67).

Naime, stvari se ne zbivaju onako kako se Humbert nadao, Dolores odlazi na ljetovanje, ali iz njegovih riječi doznajemo kako on nju nije silovao što će biti relevantno za sljedeću fazu preobrazbe: onu u kojoj na Lolitu motrimo kao na vještu manipulatoricu: (...) *u isti mah je Lolita dotrčala do mene, topćući, predišući, u svojoj najtanjoj haljinici, i već je bila u mom zagrljaju, i nevina su joj se usta topila pod žestokim pritiskom tamnih muških čeljusti – o, drhtavo moje lane! U idućem trenu čuo sam je – živu, nesilovanu – kako bučno trči niza stube* (Nabokov, 2004: 71).

Iako je Dolores na ljetovanju, on kuje plan kako djevojčicu vratiti kući pa tako testira svoje ideje na njezinoj majci koja također postaje svojevrsna žrtva Humberta Humberta: *U toku srpnja sam*

obavljao pokuse različnim sredstvima za spavanje na Charlotti koja je vrlo rado uzimala pilule (Nabokov, 2004: 101). Njegov je pak plan bio sljedeći: *Moj je plan bio remek-djelo primitivne umjetnosti. Odlučio sam se nazvati logor Cue i kazati Loliti da joj se majka mora podvrgnuti ozbiljnoj operaciji u nekoj izmišljenoj bolnici, pa onda putovati sa svojom pospanom nimficom od hotela do hotela dok joj se majka bude polako, ali sigurno oporavljala i napokon umrla* (Nabokov, 2004: 114).

Ovdje se ulazi u psihu pedofila gdje više nema dvojbe kako je Dolores njegova žrtva. Njegova je opsesija prešla sve granice i njegova nimfica sve je o čemu razmišlja: *Otišao sam po nju negdje usred kolovoza 1947. godine. Ne, čini mi se da ne mogu dalje. Srce, glava – ništa mi ne valja. Lolita, Lolita, Lolita, Lolita, Lolita, Lolita, Lolita* (Nabokov, 2004: 118).

Izravno njegovo priznanje kako je nasilnik, a samim time Lolita žrtva, donosi sljedeći citat: *Utuvljujući joj sve to u glavu, uspješno sam terorizirao Lolitu koja, unatoč izvjesnoj drskoj žustrini i nenadanim iskrama duhovitosti, nije ni približno bila onako bistra djevojčica kako bi se moglo zaključiti po njenu „kvocijentu inteligencije" što su ga bili izračunali njeni nastavnici* (Nabokov, 2004: 164).

U nekim se Lolitinim postupcima može razabrati da je Humbert odbojan, ali ona je, nažalost, bila osuđena putovati s njim po hotelima: *Nježno sam joj gladio kosu i nježno smo se ljubili. (...) (Bilo je doista čudno kako je Lolita držala – još dugo nakon toga – da je svaki dodir osim poljupca u usta i običnog spolnog čina „slinava romantika" ili „patologija")* (Nabokov, 2004: 142–143).

Međutim, uskoro dolazi do obrata situacije, dolazi do trenutka kada se Dolores iz žrtve preobražava u manipulatoricu, ali Humbert to ne primjećuje, barem ne na samome početku, nego sve smatra igrom: *Tek što se automobil zaustavio, Lolita mi je pala u zagrljaj.* (…) *Znao sam, naravno, da je to za nju samo nedužna igra, djetinjarija, oponašanje neke krivotvorine iz nekog lažnog romana* (Nabokov, 2004: 121–122).

Nedugo nakon ovoga ona pokazuje prve znakove gađenja: *Ona je zapravo bila poslušna djevojčica, pa se nisam mogao suzdržati da je ne poljubim u vrat kad smo opet sjeli u automobil.*

– Nemoj mi to više raditi! – reče ona gledajući me iskreno začudna. – Ja ne volim da bilo tko slini po meni. Odurni pokvarenjak!

Ona odignu rame i otare njime vrat (Nabokov, 2004: 124).

Budući da je roman pisan kao ispovijest pedofila Humberta, on unosi osjećaje u komentare i opise situacije te se može iščitati kako žali za namjerama koje je tada imao: *I jedino zbog čega i dandanas žalim jest što nisam bez riječi ostavio ključ sobe broj 342 na recepciji i što nisam te iste noći napustio grad, zemlju, kontinentu, hemisferu, pa i kuglu zemaljsku* (Nabokov, 2004: 133).

Još je jedan citat iz kojega kroz oči Humberta vidimo promjenu djevojčice iz žrtve u manipulatoricu: *Ja sam morao shvatiti da je Lolita već pokazala da je sasvim drugačija od nevine Annabele, i da će zbog nimfinskog zla, kojim je odisala svaka pora uklete djevojčice koju sam bio pripremio za svoju tajnu nasladu tajna biti nemoguća, a naslada – smrtonosna. Morao sam znati (po znacima koje mi je davalo nešto u Loliti – prava djetinja Lolita ili možda neki izmoždeni anđeo na njenim leđima) da mi očekivano blaženstvo neće donijeti ništa drugo doli muke i užas* (Nabokov, 2004: 134–135).

Refleksija na prošle događaje koji nam ukazuju na Doloresino stanje vidljiva je u sljedećem citatu: *I danas se katkad ulovim kako mislim da je naše dugo putovanje samo uprljalo vijugavim tragom sluzi prekrasnu, povjerljivu, sanjarsku i golemu zemlju, koja se na kraju u nas svela na zbirku otrcanih automobilskih karata, raskupusanih vodiča, starih automobilskih guma i na njene jecaje u noći – svake, svake božje noći – čim bih se napravio da spavam* (Nabokov, 2004: 190). Ovdje se vidi kako je ona svaki dan jecala od jada i nemoći zbog Humbertove torture koje će se uskoro riješiti, ali on ništa nije mijenjao u vezi s tim.

6. Lolita kao manipulatorica

Ovo poglavlje donosi prve znakove Lolitina buntovništva kojim se želi oteti iz ruku nasilnika, njezin odlazak, njezine riječi i postupke u kojima se vidi kako ona, koja je nebrojeno puta ogoljena pred Humbertom njemu i dalje poželjna, odlučuje o njihovu odnosu i manipulira njime.

U radu Vincenta Jouvea *Složenost lik-efekta,* kada je riječ o liku i njegovoj recepciji kao procesu, Jouve tvrdi kako je ubrzani razvoj lika tipičan za početak romana te je lik prvo predstavljen kao narativni pijun, a poslije oteža kako stranice odmiču dok se ne nametne kao osoba. (Jouve, 2000: 558). Tako se i Lolita, kako su se nizale stranice romana, nametnula kao potpuno druga osoba. Prvo valja pogledati riječi kojima se Lolita obraća Humbertu, nimalo lijepim i ugodnim:

– Kreten! – reče smiješeći mi se slatko. – Gad! Bila sam pupoljak, a gledaj što si napravio od mene! Trebala bih, zapravo, pozvati policiju i reći im da si me silovao. Uh, ti, odvratni, odvratni stari klipane! (Nabokov, 2004: 152). Uz to, vidljive su i prve prijetnje za nešto što Humbert nije učinio kako se i sam naveo prije njezina odlaska na ljetovanje.

Osim riječi, promijenila je i ophođenje prema nasilniku i počinje ga iskorištava, pokazuje mu da preko volje radi ono što on od nje zahtjeva: *Sad se nalazim pred neugodnom zadaćom da progovorim o neprijepornom padu Lolitina morala. Kao što je, s jedne strane, njeno sudjelovanje u ljubavnom zanosu koji je budila u meni bilo oduvijek beznačajno, isto tako, s druge strane, nije isprva bilo kod nje ni traga gramzljivosti. Ali sam ja bio slab i nepromišljen i zatravljen svojom gimnazijalkom nimficom. Dok se sve ljudsko u njoj gubilo, moja strast, moja nježnost, moje muke samo su rasle; i to je ona počela iskorištavati.*

Njen je tjedni džeparac, koji sam joj davao pod uvjetom da tri puta na dan izvršava svoje osnovne dužnosti, na početku boravka u Beardsleyju, iznosio dvadeset i jedan cent, a do kraja se popeo na jedan dolar i pet centa… (…) *Suviše je bezvoljno zarađivala svoja tri centa…* (Nabokov, 2004: 198–199).

Kada se na Dolores gledalo kao na žrtvu, ključno je bilo Humbertovo motrište: on ju je promatrao kao plijen i to bez ustezanja priznavao. Sada, kada je Lolita promijenila *modus vivendi* (postala manipulatorica) ključ interpretacije leži u njegovu priznanju kako on ustaje s poda, dakle puzi pred njom i u takvom se odnosu vidi sva njezina nadmoć: *– Ama pusti me na miru, stari majmune! – govorila si. – Molim te ko Boga da me konačno ostaviš na miru! – I ja sam ustajao s poda, a ti si me gledala i oponašala moj nervni tik trzajući navlaš licem. Ali ništa za to, ništa, ništa, ja sam samo životinja, ništa, ništa, hajde da nastavimo ovu moju bijednu pripovijest!* (Nabokov, 2004: 208–209).

Njezina transformacija vidljiva je u prethodnim citatima, a sad dolazi na red događaj u kojemu je vidljiva promjena u odnosu prema likovima. Ona mijenja odnos prema Humbertu, suprotstavlja mu se: *Vikala je da me mrzi iz dna duše. Kreveljila se čudovišno, nadimala obraze i proizvodila đavolski glas ispuštajući zrak. Rekla je da sam je nekoliko puta pokušao silovati dok sam još bio podstanar njene majke. Rekla je da je sigurna da sam joj zaklao majku. Kazala je da će podati prvom momku koji naiđe i da je ne mogu u tome priječiti.* (…) *onoga istoga časa kada mi je ta zvonjava doprla do svijesti, ona se oslobodila i dala petama vjetra* (Nabokov, 2004: 222–223).

Lolita shvaća da je prenaglo reagirala i kako bi Humbert mogao posumnjati u nešto, stoga ona mijenja svoje ponašanje kako bi ga zavarala: – *Molim te, ponesi me gore! Nekako sam romantično raspoložena* (Nabokov, 2004: 225).

Slatkorječiva je, tepa mu ne bi li uspjela provesti svoj plan do kraja: *Ti dobro znaš što će se dogoditi i kamo će te strpati ako policija što pronjuši. A sad mi reći od riječi do riječi što ti je sve rekao i što si ti njemu rekla!*

Ona se nasmija.

– Kad bi on zbilja bio cajkan – odgovori ona vrištavo, ali prilično razborito – najblesavije bi bilo pokazati mu da smo se uplašili. Nemoj se uopće obazirati na njega, tatice! (Nabokov, 2004: 236–237).

Nedugo zatim Lolita bježi, prolazi neko vrijeme, a Humbertu stiže njezino pismo u kojemu od njega, bez ikakve zadrške, traži novac svjesna da je neće odbiti:

Molim te, pošalji nam ček, tata! Bilo bi nam dovoljno i tri-četiri stotine, pa i manje, bilo što bi nam dobro došlo, mogao bi, na primjer, prodati moje stare stvari, jer kad se jednom dočepamo Aljaske, love će biti na pretek. Piši mi, molim te! Iskusila sam mnogo zla i nedaća. Očekujem tvoj odgovor.

Tvoja Dolly

(*supruga Richarda F. Schillera)*

(Nabokov, 2004: 290).

Kada se susretnu, Humbert joj daje do znanja da ju i dalje želi, da je spreman sve ostaviti i nastaviti život s njom i njezinim djetetom:– *Lolito – rekoh – ovo što ću ti sad reći možda nema smisla ni svrhe, ali ti ipak moram reći. Život je kratak. Odavde do starog auta koji tako dobro poznaješ ima dvadeset-dvadeset pet koraka. To je sasvim kratka šetnja. Prijeđi tih dvadeset pet koraka! I živjet ćemo lijepo i sretno do kraja života.*

Carmen, voulez-vous venir avec moi?

– Hoćeš reći – reče ona otvarajući oči i pridižući se (zmija koja se sprema da navali) – hoćeš reći da ćeš nam (nam!) dati pare samo ako prespavam s tobom u hotelu? To hoćeš reći?

– Ma ni govora! Krivo si me shvatila. Htio bih da ostaviš svog slučajnog Dicka, i ovu strašnu rupu, i da dođeš k meni, da živiš sa mnom, da umreš sa mnom, sve, sve sa mnom. (Navodim samo smisao svojih riječi).

– Pa ti nisi normalan – reče ona kreveljeći se kao dijete (Nabokov, 2004: 303).

U završnom citatu vidljivo je kako ona njemu ponovno tepa, ali ona je samo cinična, ne misli ozbiljno ono što izgovara:

– Umrijet ću ako me dotakneš – rekoh. – Jesi li sigurna da nećeš poći sa mnom? Nema li bar malo nade da ćeš poći? Samo mi na to odgovori!

– Nema – odgovori ona – nema, zlato moje!

Prvi put me je tako nazvala.

– Nema – ponovi. – O tome ne može biti ni govora. Prije bih se vratila Cueu. Hoću reći…

Tražila je, očito, prave riječi. Ja sam ih joj u mislima prišapnuo (…) (*„On mi je slomio srce, a ti si mi slomio samo život!“)* (Nabokov, 2004: 303).

Kroz ovu interpretaciju Lolite kao manipulatorice doneseni su citati u kojima ona Humberta vrijeđa, mijenja svoj stav prema njemu, cinična je i jasno pokazuje odbojnost, a on to odbija prihvatiti i tako joj osigurava moć nad sobom koju ona iskorištava jer joj je potreban novac, nije joj niti malo stalo do njega i njegovih osjećaja što je opravdano s obzirom na njihovu prošlost.

7. Zaključak

Ponajprije, valja istaknuti kako sve o Dolores doznajemo isključivo iz rakursa Humberta Humberta. S obzirom na to da je riječ o antagonističko-protagonističkome odnosu, postavlja se pitanje koliko mu smijemo vjerovati i koliko su njegove prosudbe objektivne. Iako je riječ o odnosu kakav tradicionalno društvo redovito sankcionira, vjerujemo i da je su njegove emocije – kad je o njezinoj dobrobiti riječ – pozitivne pa stoga nemamo razloga sumnjati u vjerodostojnost njegova iskaza kad je posrijedi oslikavanje Doloresina psihološkoga portreta.

Dolores Haze teško je uklopiti u neku od shema kako bismo ju opisali kao lik jer ona prolazi promjenu od dvanaestogodišnje žrtve, žrtve pedofila do manipulatorice koja tog istog pedofila ucjenjuje i iako mu se otkrila cijela, i dalje je on taj koji ne može bez nje. Čak i kada je tuđa, kada je trudna s drugim čovjekom, on ne može, a da ne „kleči“ pred njom i moli ju da mu se vrati.

Njezin lik prolazi kroz promjenu koja je, s jedne strane, samorazumljiva s obzirom na njezinu dob (odrastanje), no ta promjena nije išla u tradicionalno očekivanome smjeru (primjerice, uzeti život u svoje ruke i riješiti se nasilnika). Pojednostavnjeno rečeno, godinama zlostavljena, bez svijesti o štetnim posljedicama takvoga odnosa (osim povremenoga gađenja) nije ni mogla drukčije završiti – nego kao zlostavljačica. Kada je osjetila moć koju ima nad tim puzavim muškarcem koji je davno izgubio svako samopoštovanje, postala je manipulatorica, a onda i nasilnica jer u okolini koja ju je oblikovala i nije mogla postati ništa drugo.

8. Literatura

Knjige:

1. Hamon, Philippe, *Za semiološki status lika,* u knjizi: *Autor, pripovjedač, lik,* Milanja, Cvjetko (ur.), Svjetla grada, Osijek, 2000., str. 429.–477.
2. Johnson, Don Barton, *Lolita iz Limberlosta?, Vladimir Nabokov i Gene Stratton-Porter*, Književna smotra, god. 29, broj 106, 1997., str. 3.–8.
3. Jouve, Vincent, *Složenost lik-efekta*, u knjizi: *Autor, pripovjedač, lik,* Milanja, Cvjetko (ur.), Svjetla grada, Osijek, 2000., str. 479.–573.
4. Medarić, Magdalena, *„Druge obale" Vladimira Nabokova kao autometapoetski tekst* u *Autotematizacija u književnosti*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1996.
5. Medarić, Magdalena, *'Višeslojno mišljenje' Vladimira Nabokova i 'trenutačno zauvijek' Borisa Pasternaka kao njihove poetičke i estetičke kategorije*, Umjetnost riječi, god. 44, broj 2–3, 2000., str. 179.–189.
6. Medarić, Magdalena, *Pripovijetke Vladimira Nabokova*, Revija, god. 28., broj 11, 1988., str. 1125.–1215.
7. Nabokov, Vladimir, *Lolita*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004.
8. Pifer, Ellen, *Osuđena na film:* Lolita *uoči svoje posljednje metamorfoze*, Književna smotra, god. 29, broj 106, 1997., 47.–52.
9. Shu- Ting Kao, Justine, *The Enchanted Hunters in Nabokov's Lolita*, Sic : časopis za književnost, kulturu i književno prevođenje, god. 7, broj 2, 2017., str. 1.–15.
10. Solar, Milivoj, *Povijest svjetske književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
11. Stringer-Hye, Suellen, *Nabokov kao ikona popularne kulture*, Književna smotra, god. 29, broj 106, 1997., str. 53.–58.
12. Vojvodić, Jasmina, *Tijelo-fetiš i tijelo-karikatura* (Čarobnjak *i* Lolita *Vladimira Nabokova*), Književna smotra, god. 33., br. 122, 2001., str. 57.–61.

Mrežni izvori:

1. Nabokov, Vladimir Vadimirovič, enciklopedijska natuknica. URL: http://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42679. (Datum posjeta stranici: 9. svibnja 2018.)

2. Natuknica *lolita*, Hrvatski jezični portal. URL: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search. (Datum posjeta stranici: 20. lipnja 2018.)